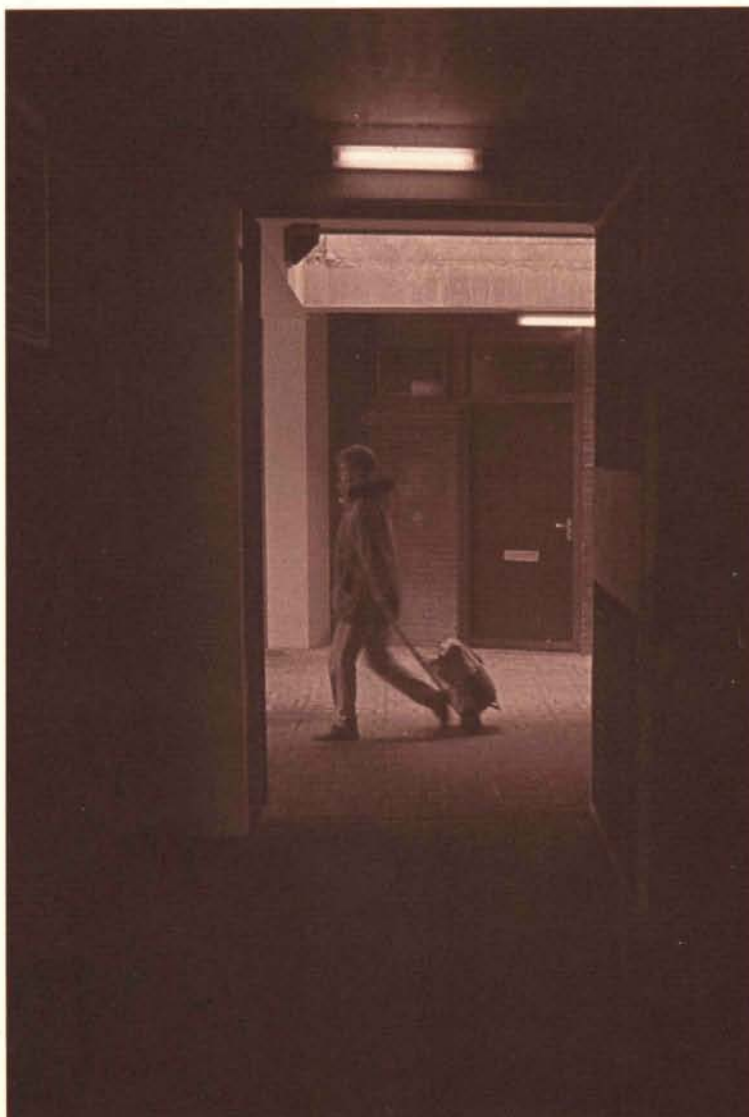

07

Preventief inrichten van winkelgebieden

93/07

Preventief inrichten van winkelgebieden

Amsterdam, januari 1993

Van Dijk, Van Soomeren en Partners
Harm Jan Korthals Altes,
met medewerking van:
Han Bruinink,
Bram van Dijk,
Eric Lagendijk.

De brochure 'Preventief inrichten van winkelgebieden' is gemaakt in opdracht van het ministerie van Justitie, het ministerie van Economische Zaken en het Hoofdbedrijfsschap Detailhandel.

Inhoudsopgave

Doel van de checklist	5
Aanleiding	5
Doel	5
Doelgroep	6
Leeswijzer	6
Totstandkoming van de checklist	7
Te voorkomen vormen van criminaliteit	7
Praktijktoetsing op locaties	8
Toepassing van de checklist	11
Toepassing bij een plan voor verbetering van een bestaande situatie	11
Praktijkvoorbeeld	11
Toepassing bij een plan voor ingrijpende reconstructie	13
Praktijkvoorbeeld	14
Toepassing bij een plan voor nieuwbouw	15
Praktijkvoorbeeld	16
Geen advisering zonder ontvankelijke afnemer	17
Tips	18
Van checklist naar advies	19
Zoeken naar de grootste gemene deler	19
Gezamenlijk prioriteiten stellen	19
Uitgangspunten voor een bruikbaar advies	20
Over het denken van de architect	21
Synthese maken van eisen	22
Formulering van eisen	22
Checklist loslaten op eigen advies	23
Communicatief opereren	24
Tips	24
Toelichting op het gebruik van de checklist	25
Basisstructuur van de checklist	25
Aanwezigheid van potentiële daders	26
Aanwezigheid van sociale ogen	27
Zichtbaarheid	28
Betrokkenheid/verantwoordelijkheid	30
Attractiviteit van de omgeving	31
Toegankelijkheid/vluchtwegen	32
Aantrekkelijkheid van potentieel doelwit	33
Fysieke kwetsbaarheid van potentieel doelwit	34
Onderverdeling onderzoeksgebied	36
Toekenning score	37

De checklist is als losse bijlage in de achterflap van de brochure opgenomen

Doel van de checklist

1

Aanleiding

Vertegenwoordigers van het ministerie van Justitie, het ministerie van Economische Zaken en het Hoofdbedrijfschap Detailhandel hebben in 1991 in onderling overleg het plan 'Aanpak winkelcriminaliteit' opgesteld. In dit plan geven de betrokkenen aan op welke wijze zij tot een samenhangende integrale aanpak willen komen om winkelcriminaliteit te voorkomen en te bestrijden. Het hart van de aanpak wordt gevormd door acht voorbeeldprojecten op lokaal niveau.

Deze projecten worden met zorg opgezet, begeleid en geëvalueerd. Behalve de acht voorbeeldprojecten zijn een tweetal onderzoeken geïnitieerd, die zijn gericht op het ontwikkelen van strategieën om winkelcriminaliteit te verminderen. Een van deze onderzoeken heeft betrekking op bouwkundige eigenschappen die van invloed zijn op criminaliteit in winkelgebieden. De checklist 'Inrichtingseisen winkelgebieden' is het eindprodukt van dit onderzoek.

Doel

De checklist verschaft een praktisch toepasbaar instrument om in een nieuwbouwplan of in een bestaande situatie criminogene bouwkundige eigenschappen op te sporen.

De opsporing zal zelden het doel op zich vormen. Bijna altijd zal men met die informatie iets willen doen, bijvoorbeeld een advies opstellen voor de eigenaar van het winkelgebied, zodat hij de situatie kan verbeteren. Het invullen van de checklist is dus geen doel maar een middel.

De checklist is geen wetenschappelijk onderzoeksinstrument, maar een instrument voor toepassing in de praktijk. De voornaamste functie ervan is om bij het beoordelen van een nieuwbouwplan of het observeren van bestaande situaties geen zaken over het hoofd te zien. De checklist pretendeert volledigheid in de lijst van eisen, maar heeft geen weging van die eisen; of bepaalde eisen belangrijker zijn dan andere zal door verdedigers van preventiebelangen en beslissers moeten worden bepaald.

Doelgroep

De volgende doelgroepen hebben belang bij de checklist:

- politiefunctionarissen met een taak in preventieve sfeer;
- gemeentelijke preventiecoördinatoren;
- projectleiders van stedenbouwkundige planontwikkeling bij gemeenten;
- winkeliersorganisaties en winkeliersverenigingen;
- deskundigen en adviseurs van externe adviesbureaus;
- architecten;
- eigenaars en beheerders van winkelcentra.

Niet alle doelgroepen hebben er belang bij om zelf de checklist in te vullen. De politie en de andere specifiek met preventie belaste deskundigen zullen een actieve rol spelen en zelf de checklist invullen. Architecten en eigenaars/beheerders zullen eerder een passieve rol spelen en de resultaten afwachten. De overige doelgroepen hebben, zoals uit de praktijk is gebleken, de ene keer een actieve rol en de andere keer een passieve rol bij het invullen van de checklist.

Leeswijzer

In *hoofdstuk 2* komt de ontwikkeling van de checklist aan de orde. Dit is een cyclisch proces geweest van toetsing—bijstelling—toetsing—bijstelling.

Hoofdstuk 3 beschrijft de toepassing van de checklist in verschillende plansituaties. Het maakt zowel voor de te volgen procedure als voor de manier van invullen van de checklist nogal wat uit of men de ingevulde checklist gebruikt in een geheel blanco situatie dan wel in een situatie waarin bijna alles al vastligt.

Hoofdstuk 4 geeft aanwijzingen om van een ingevulde checklist te komen tot een advies aan partijen die verbetering moeten gaan aanbrengen in criminogene situaties. Een advies blijkt heel wat meer in te houden dan het bundelen van de

eisen waaraan niet is voldaan met de boodschap 'zie maar dat je er alsnog aan voldoet'. In dit hoofdstuk wordt aangegeven hoe men tot een bruikbaar advies kan komen. Dit is vooral belangrijk voor de doelgroepen die het uitbrengen van zo'n advies tot hun taak mogen rekenen, zoals de politie, preventiedeskundigen en soms de medewerkers van de stedenbouwkundige dienst.

Hoofdstuk 5 behandelt de eigenlijke checklist en geeft een toelichting op de inhoud en de werkwijze bij de invulling. De checklist is als losse bijlage opgenomen achterin de brochure, zodat men deze gemakkelijk naar eigen behoefte kan kopiëren.

Totstandkoming van de checklist

2

Te voorkomen vormen van criminaliteit

Lang niet alle vormen van criminaliteit zijn te voorkomen met maatregelen in de sfeer van (her)inrichting. In het algemeen geldt: hoe lichter de vorm van criminaliteit, hoe meer er met inrichtingsmaatregelen aan te doen is. Lichte vormen van normoverschrijdend gedrag (overtredingen) horen daar ook bij. Iedereen die betrokken is bij de inrichting van winkelgebieden kan proberen om een omgeving te scheppen waarin goed gedrag gestimuleerd wordt en slecht gedrag niet. Afdwingen kan men niets, men kan slechts voorwaarden scheppen. Die voorwaarden zijn echter niet alleen van bouwkundige aard, het effect van het ontwerp op het gedrag van het publiek hangt voor een belangrijk deel ook af van het gevoerde beheer.

Daarom houdt ook de checklist niet op bij inrichtingseisen, maar bevat hij tevens de beheereisen waaraan voldaan moet worden. Zo kan ervoor worden gezorgd dat al het goede dat in de ontwerpfase bedacht is, er in de beheerfase ook uit komt.

Over welke vormen van normoverschrijdend gedrag en criminaliteit hebben wij het concreet?

- hinderlijk rondhangen;
- vervuiling;
- bekladding;
- vernieling;
- diefstal van/uit voertuigen;
- zakkenrollerij;
- inbraak;
- beroving onder bedreiging, overval;
- aanranding, mishandeling of doodslag.

Bij vormen van criminaliteit waarbij geweld in het spel is, geldt dat deze met inrichtingsmaatregelen slechts in geringe mate te voorkomen zijn. Wel kunnen deze delicten sneller worden ontdekt door te voldoen aan bepaalde inrichtingseisen, waardoor de gevolgen binnen

de perken blijven. Verder geldt dat de *angst* om van dit soort ernstige criminaliteit het slachtoffer te worden door inrichtingseisen voor een deel weggenomen kan worden. Voor zover die angst onterecht is, kan dit als een gunstig effect worden beschouwd.

Praktijktoetsing op locaties

De ontwikkeling van de checklist is een proces geweest van opstellen, uitproberen, bijstellen, weer uitproberen, opnieuw bijstellen, ten derde male uitpro-

beren, etcetera. Dit uitproberen heeft plaatsgevonden op veertien locaties. Op al deze locaties zijn checklists ingevuld door medewerkers van DSP of van

bureau Matrix (een bouwadviesbureau). Tevens zijn op de meeste locaties ook checklists ingevuld door vertegenwoordigers van politie, gemeente en winkeliersverenigingen.

Bij de selectie van locaties waar de checklist is getoetst, is als volgt te werk gegaan.

In de eerste plaats zijn alle acht voorbeeldprojecten winkelcriminaliteit geselecteerd die de kern vormen van het plan 'Aanpak winkelcriminaliteit'.

Bij de voorbeeldprojecten is de leden van de betreffende projectgroep steeds verzocht de checklist te helpen toetsen.

De binnengekomen checklists zijn niet

alleen gebruikt om te bekijken op welke punten de praktische bruikbaarheid ervan nog vergroot kon worden, er is ook een aparte analyse gemaakt om erachter te komen of verschillende partijen eventueel ook een structureel verschillende kijk hebben op hetzelfde winkelgebied. De resultaten van die analyse zijn hier niet van belang, maar komen in hoofdstuk 4 aan de orde.

De acht voorbeeldprojecten zijn aangevuld met een aantal andere locaties. Bij de selectie hiervan is ernaar gestreefd enkele locaties toe te voegen waar behoefte bestond aan een concreet advies over herinrichting.

Het gebied is steeds op twee momenten geobserveerd: overdag, bij aanwezigheid van winkelend publiek en 's avonds buiten winkeltijd.

De locaties waar de toetsing heeft plaatsgevonden zijn (in chronologische volgorde):

- Etten Leur, winkelcentrum;
- Voorburg, Julianaplein;
- Spijkenisse, Akkerhof;
- Lelystad, Gordiaan;
- Hellevoetsluis, Struytsen Hoek;
- Bleiswijk, dorpskern;
- Hellevoetsluis, Evertsenplein;
- Leiden, Breestraat en Haarenmerstraat;
- Zeist, Koppelgebied;
- Zutphen, centrumgebied;
- Deventer, Kleine en Grote Overstraat;
- Almelo, Grote Straat;
- Haarlem, Cronjéstraat;
- Haarlem, Kleine Houtstraat - Lange Veerstraat.

In de *cursief* afgedrukte locaties vinden voorbeeldprojecten plaats. Hierbij dient te worden aangetekend dat Haarlem Cronjéstraat en Haarlem Kleine Houtstraat - Lange Veerstraat als één voorbeeldproject worden beschouwd.

De toetsingslocaties zijn zeer verschillend van karakter. Deze lopen uiteen van een historisch gegroeid binnenstadsgebied tot naoorlogse, monofunctionele winkelcentra. Daardoor kon een checklist tot stand komen, die in elk type winkelgebied bruikbaar is.

Toepassing van de checklist

3

Toepassing bij een plan voor verbetering van een bestaande situatie

Invulling van de checklist voor een bestaande situatie is op zichzelf niet moeilijk, omdat men bij elke eis een bestaande situatie kan gaan observeren. Men kan dan vrij gemakkelijk vaststellen of al dan niet voldaan is aan de eisen. De moeilijkheid schuilt erin dat men door het invullen van een negatieve score suggereert dat er een probleem is. Men weet dan nog niet of anderen het ook als probleem erkennen. Het is dus noodzakelijk om vast te stellen welke problemen men *gezamenlijk* erkent. Pas daarna kan men de stap zetten naar de opbouw van een advies door zich af te vragen wat er aan die problemen te doen is. Wanneer men in een situatie, waarin (nog) geen enkel concreet plan voor herinrichting ligt, maatregelen voor verbetering aan het verzinnen is, loopt men telkens tegen de vraag op of die maatregelen wel haalbaar zijn. Het is moeilijk te bepalen wat men kan en mag vragen van de eigenaars en beheerders van het winkelgebied. Als alleen onveiligheid het probleem is en er verder geen economische of andere noodzaak is om

tot een ingreep over te gaan, dan lijkt alles wat men vraagt al gauw teveel. Om toch voldoende houvast te hebben, is het noodzakelijk om harde gegevens over het wat, waar en wanneer van de criminaliteit te hebben. Die gegevens kan men met behulp van een schriftelijke enquête onder winkeliers verkrijgen. In die enquête kan men tevens het draagvlak voor bepaalde (typen) inrichtingsmaatregelen peilen. Wil men de woonfunctie in het winkelgebied oppeppen, of ziet men meer in een rigoureuze afsluiting van het winkelgebied buiten winkeltijden? Om straks als veiligheidsadviseur steun voor het advies te krijgen van winkelierszijde, moet men dit type voorkeuren kennen en er rekening mee houden in het advies. Doet men dit niet, dan is de kans gering dat de betrokken partijen zich voldoende gestimuleerd voelen om met het maken van een herinrichtingsplan aan de slag te gaan. Die stap vereist immers een zekere bereidheid vooraf om te investeren in veiligheid.

Praktijkvoorbeeld

De gang van zaken bij een klein buurtwinkelgebied in Hellevoetsluis kan het voorgaande verduidelijken. Het gebied ligt in de oudste nieuwbouwwijk even buiten de vesting, maar het is niet ingebed in de woonbebouwing. Men heeft bij de planning en bouw van de wijk een hoek bij een kruispunt gereserveerd en daar is later een op zichzelf staand, naar binnen gericht winkelgebiedje ontstaan. Bij de politie kwamen en komen nog steeds veel klachten binnen over criminaliteit in het gebied. Een hoorzitting

voor de winkeliers, georganiseerd door gemeente en politie, leverde niet de constructieve ideeën en samenwerkingzin op die nodig zouden zijn om het probleem effectief te lijf te gaan. Vervolgens besloot de politie het anders aan te pakken; daarbij kwam de checklist in beeld als werkinstrument om te kunnen komen tot een advies. De politie richtte een tijdelijke werkgroep van veiligheidsadviseurs op, die bestond uit twee leden van het politiekorps Hellevoetsluis, een regionale preventie-ambtenaar en een adviseur van extern bureau. Als eerste

stap vulde men de checklist in, waardoor een groot aantal manco's in de inrichting aan het licht kwam. Men ging echter niet met de advisering aan de slag zonder de winkeliers hierin te kennen. Er werd een enquête gehouden onder winkeliers, met een respons van 100%. Deze hoge respons was mede te danken aan de actieve voorzitter van de winkeliersvereniging die een soort ambassadeursfunctie vervulde tussen veiligheidsadviseurs en winkeliers. De verzamelde gegevens leidden overduidelijk tot een conclusie in de geest van 'iedereen vindt dat er wat moet gebeuren, maar niemand doet wat'. Het verslag van de enquête is verzonden naar de winkeliers, de gemeente en de eigenaar-beheerder. De laatste twee partijen zijn het meest aangewezen om zich iets van de boodschap 'niemand doet wat' aan te trekken. Daarom is er al in een vroeg stadium (nog vóór de enquête-uitslag was verstuurd) door de veiligheidsadviseurs aan gewerkt om die partijen ontvankelijk te maken voor het advies. De eigenaar-

beheerder is diverse malen benaderd, zowel door de winkeliersvereniging als door de externe adviseur. De gemeente is benaderd door de politie. Deze contacten zijn via de korpschef en de burgemeester verlopen.

Het advies waar de werkgroep mee kwam, valt uiteen in maatregelen voor de korte, de middellange en de lange termijn. De korte-termijnmaatregelen zijn nodig, omdat het criminaliteitsprobleem nijpend is, en men moet trachten hier met eenvoudige maatregelen zo snel mogelijk iets aan te doen. Het gaat om maatregelen die het voetballen tegen blinde gevels ontmoedigen en die de controlemogelijkheden en de pakkans vergroten bijvoorbeeld door het installeren van een verplaatsbaar video-observatiesysteem.

Men wil echter niet de illusie wekken dat deze maatregelen het probleem afdoende op zullen lossen. Daarom worden maatregelen voorgesteld in de inrichtingssfeer (verkleining van de toegankelijkheid en de kwetsbaarheid) en

in de jeugd welzijnssfeer (vergroting van het activiteiten aanbod). Dit type maatregelen kan door een multi-disciplinaire werkgroep op middellange termijn worden gerealiseerd.

Ten slotte kunnen op lange termijn economische redenen nopen tot een totale herinrichting van het winkelgebied. Mocht het zover komen dan kunnen de inrichtingsadviezen voor de lange termijn in beeld komen. Men moet er dan óf een totaal afsluitbaar overdekt winkelgebied van maken óf een openbaar gebied met een prominente woonfunctie creëren.

Het advies is besproken met het bestuur van de winkeliersvereniging. Deze zal vast aan de slag gaan met de maatregelen voor de korte termijn. Politie en winkeliersvereniging zullen samen aandringen op de installatie van een

multidisciplinaire werkgroep die de maatregelen voor de middellange termijn moet gaan bespreken en uitvoeren.

Toepassing bij een plan voor ingrijpende reconstructie

Een ingrijpende reconstructie van een winkelgebied is een proces met vele betrokken partijen die tegengestelde belangen kunnen hebben. Zittende winkeliers willen vooral het belang voor hun eigen onderneming beschermen, de eigenaars kijken vooral naar het rendement van het gebied als geheel, de gemeente vindt het van belang dat het gebied goed aansluit op de rest van de stad en de architect wil er een als eenheid herkenbaar en opvallend plan van maken.

Wanneer de opdrachtgever van het reconstructieplan (de particuliere eigenaar of de gemeente) in het spanningsveld van vaak tegenstrijdige belangen een veiligheidsadviseur inschakelt, moet deze omzichtig manoeuvreren. Hij moet zorgen niet geïsoleerd bezig te zijn en toch onafhankelijk te blijven. Ook op inhoudelijk vlak wordt er veel van de adviseur gevraagd. Er is immers sprake van een plan, een nieuwbouwsituatie. Bij het invullen van de checklist heeft men

maar beperkt houvast aan de bestaande situatie. Die gaat op vele punten ingrijpend veranderen en kan men zich slechts voorstellen hoe de situatie er uit gaat zien op grond van tekeningen. Niet alle betrokken partijen zullen zichzelf voldoende in staat achten om de checklist in te vullen voor de nieuwbouwsituatie. Toch is het van het grootste belang dat de partijen hun zegje doen over de eigenschappen die het gebied gevoelig maken voor criminaliteit. De checklist is daar een handig instrument voor. De veiligheidsadviseur zou er daarom voor kunnen kiezen om de betrokken partijen die niet met het nieuwbouwplan vertrouwd zijn, de checklist te laten invullen voor de *bestaande* situatie. Betrokken partijen die wél met het nieuwbouwplan vertrouwd zijn, zouden de checklist in kunnen vullen voor de *nieuwbouwsituatie*. Dan komt het op vergelijken aan, waarbij het de taak van de veiligheidsadviseur is om te bepalen of de gesignaleerde zwakke plekken in de bestaande situatie

voldoende zijn ondervangen in de nieuwbouwsituatie. Waar dat niet het geval is, signaleert hij dat in zijn advies

aan de opdrachtgever en komt hij met suggesties om de zwakke plekken alsnog sterker te maken.

Praktijkvoorbeeld

Als praktijkvoorbeeld voeren wij het winkelgebied in Etten Leur op. Dit is het eerste overdekte winkelgebied in Nederland, eind jaren zestig gebouwd. Kenmerkend zijn de inmiddels verouderde kleurstelling en inrichting, alsmede de veel te krap bemeten openbare ruimten tussen de winkelpuien. Dit laatste is ook een gevolg van het geleidelijk aan vol bouwen van de openbare ruimten met kiosken (vrijstaande winkelgebouwtjes).

Het winkelgebied loopt goed, het trekt mensen uit de wijde omgeving en heeft potenties voor (verdere) uitbreiding. Inmiddels is het gebied van eigenaar veranderd. De nieuwe eigenaar heeft een ingrijpend reconstructieplan gemaakt; een investeringsplan dat primair tot doel heeft het winkelvloeroppervlak (en dus de opbrengst) te vergroten, waarbij het oppeppen van het verouderde aanzien als secundair doel wordt gezien.

Deze actieve eigenaar-beheerder besloot op een zeker moment een veiligheidsadviseur in te schakelen die het reconstructieplan moest doorlichten en moest adviseren hoe (nog) beter aan preventieve inrichtingseisen kon worden voldaan. De veiligheidsadviseur heeft de plannen bestudeerd en gesprekken gevoerd met architect, eigenaar-beheerder, voorzitter winkeliersvereniging en politie. Op basis van die inventarisatie is het advies geschreven, dat vervolgens is verzonden naar de eigenaar-beheerder en de architect. Men adviseerde onder andere om in de nieuwe situatie geen kiosken in openbare ruimten meer toe te passen en om een weliswaar afsluitbare, maar kwetsbare en oncontroleerbare interne transportgang uit het ontwerp te schrappen. Leerzamer dan de inhoud van het advies is echter de werkwijze van de veiligheidsadviseur, in dit geval de medewerkers van een extern bureau. Ondanks de voorbereidende gesprekken van de adviseur met politie, architect, eigenaar-beheerder en bestuur winkeliersvereniging, is de advisering te veel een geïsoleerde activiteit gebleven. Zittende winkeliers hebben niet voldoende kans gekregen om hun zegje te doen over de inrichtingseisen. Het gesprek met de voorzitter van de

winkeliersvereniging was niet de brede meningspeiling, die noodzakelijk was geweest. Het had ten minste bij de winkeliers *bekend* moeten zijn, dat er een veiligheidsadvies aankwam. Nu merkten zij dit pas toen het advies er al lag. Deze gang van zaken voedde bij winkeliers wantrouwen tegen de objectiviteit van het advies; sommigen dachten dat de veiligheidsadviseur zich voor het karretje van de eigenaar-beheerder had laten spannen. Dit had bijvoorbeeld het geval kunnen zijn bij het (ingrijpende) advies om de kiosken er in de nieuwe situatie in hun geheel 'uit te scheppen', zoals de eigenaar-beheerder het noemde, maar *niet* bij het advies om de interne transportgang weg te laten (want de winkeliers zagen de betreffende gang ook liever geschrapt uit het plan). Het advies was ongetwijfeld objectiever ontvangen als de winkeliers vooraf van de advisering

op de hoogte waren gebracht en bijvoorbeeld via een korte enquête hun mening over wenselijke preventieve maatregelen kenbaar hadden kunnen maken.

Toepassing bij een plan voor nieuwbouw

Organisatorisch gesproken is de toepassing van de checklist verreweg het eenvoudigst bij nieuwbouw, omdat het aantal betrokken partijen kleiner is dan bij een reconstructie van een bestaand gebied. De plan-arena is dan overzichtelijker en de belangentegenstellingen zijn dan over het algemeen minder groot. Wanneer de opdrachtgever van het nieuwbouwplan (particuliere eigenaar of gemeente) besluit om een veiligheidsadviseur in te schakelen, heeft deze voornamelijk met de architect te maken. Ook hier blijft echter de aanwezigheid gelden dat men als adviseur niet geïsoleerd bezig moet zijn. Men kan dit bereiken door als adviseur vóór, tijdens en na het opstellen van het advies frequent contact te houden met de architect.

Het invullen van de checklist voor een winkelgebied dat alleen nog op papier bestaat, is tamelijk moeilijk. Men heeft geen enkel houvast aan een bestaande

situatie, waarin men de checklist groten-deels kan invullen door observatie in het veld. Het is vergelijkbaar met het kopen van een woning: het is makkelijker en plezieriger om een keuze te maken tussen bestaande woningen dan om een oordeel te vellen over een tekening van een nieuwbouwwoning. Dit vergt van de koper veel voorstellingsvermogen en ruimtelijk inzicht. Het invullen van de checklist moet derhalve in het geval van nieuwbouw door een gespecialiseerde deskundige geschieden. Deze moet ook beschikken over een ruime keus aan voorbeelden van vergelijkbare situaties ('precedent-plannen'), die illustratief zijn voor het optreden dan wel het uitblijven van criminaliteit bij een bepaald ontwerp.

Het lijkt zinvol om de checklist ook te laten invullen door andere partijen die met het nieuwbouwplan vertrouwd zijn, zoals de opdrachtgever en de architect. Wij voorspellen dat zij zelden zullen

staan te springen om de checklist in te vullen. Zij zullen veelal van mening zijn dat de veiligheidsadviseur juist is ingeschakeld om hun dit soort werk uit handen te nemen. De veiligheidsadviseur moet hierin handelen naar bevind van zaken.

lijke projectcoördinator de checklist nog eens helemaal doorgelopen aan de hand van het op dat moment geldende plan (waarin dus al een aantal veiligheidsadviezen verwerkt waren). Dit bleek een nuttige exercitie, onder meer omdat daarbij het idee post vatte om de eis 'compartimentering parkeergarage' te verbinden aan de eis 'camerabewaking'. Het advies om de parkeergarage (220 plaatsen) te splitsen in een bewoners- en een gebruikersdeel kon om kosten- en ruimteredenen niet worden overgenomen. Aparte camerabewaking voor zo'n relatief kleine garage zat er ook niet in. Wél zal nu worden nagegaan of de camerabewaking kan worden gekoppeld aan het bestaande controlecentrum van een nabijgelegen, veel grotere parkeergarage.

Indien dit haalbaar blijkt, heeft het gebruik van de checklist ertoe geleid dat tenminste op één front aan veiligheids-eisen is voldaan in de betreffende parkeergarage.

Praktijkvoorbeeld

Als praktijkvoorbeeld kan het koppelgebied in Zeist worden opgevoerd. Het invullen van de checklist en het uitbrengen van advies is hier in opdracht van de gemeente ter hand genomen door een extern adviesbureau. De doorlichting van het plan leidde tot een aantal concrete adviezen, zoals compartimentering van de parkeergarage in een bewonersdeel en een bezoekersdeel, het vergroten en afsluitbaar maken van woningportieken en vergroting van de controleerbaarheid van de bewaakte fietsenstalling. Deze adviezen werden in het voorlopig ontwerp voor een belangrijk deel overgenomen. Het frequente contact tussen adviseur en architect zal daartoe hebben bijgedragen. Om er zeker van te zijn dat de adviezen hun doorwerking zullen hebben in het definitief ontwerp, hebben de veiligheidsadviseur en de gemeente-

Geen advisering zonder ontvankelijke afnemer

Het kan niet genoeg benadrukt worden hoe belangrijk het is om een ontvankelijke afnemer te hebben voor het advies. Heeft men die niet, dan schrijft men het advies al bij voorbaat voor de boekenkast.

Het gebeurt maar zelden dat een opdrachtgever uit zichzelf de stap zet om specifiek aandacht aan preventief inrichten te besteden. Gemeenten hebben vaak nog wel een beleid op dit punt, maar bij particuliere ondernemingen treft men dit slechts bij uitzondering aan. De verleiding is groot om dan als kleine club van veiligheidsadviseurs vast aan de slag te gaan, ook al weet men niet hoe het advies bij de afnemer zal vallen. Heeft men door het invullen van de checklist vastgesteld dat er mogelijkheden liggen voor preventieve (her)inrichting, dan

moeten de adviseurs allereerst in overleg treden met de partijen die het advies moeten afnemen. Dit is niet alleen van belang om de ontvankelijkheid voor een advies te peilen, maar ook om de marges te verkennen waarbinnen men mag adviseren. Bij dit laatste past een voorbeeld: een veiligheidsadviseur kreeg een herinrichtingsplan onder ogen, waarin een preventief gezien uiterst ongelukkige parkeerkelder was opgenomen. Het is dan van groot belang om te weten hoe definitief het plan voor deze parkeervoorziening al is. Ligt alles al vast, dan zijn de marges voor advisering klein; men komt dan niet verder dan adviezen over camerabewaking, kleurgebruik, bewegwijzering etcetera.

Is het garageplan nog onderwerp van discussie, dan zijn de marges ruim; men kan dan als adviseur zelfs adviseren de garage geheel uit het plan te schrappen.

Het kan in de praktijk echter voorkomen, dat men aan het verkennen van de marges niet eens toekomt. Bij het peilen van de ontvankelijkheid voor een advies kan blijken, dat men er geen afnemer voor vindt, zelfs al is het gratis. Hieronder volgen drie praktijkvoorbeelden, waarin het initiatief tot het uitbrengen van een advies in de kiem werd gesmoord:

- Een ambtenaar die preventie via inrichtingsmaatregelen persoonlijk niet zag zitten, adviseerde het college van Burgemeester en Wethouders negatief en het college besloot conform het advies.
- Een gemeente kreeg de financiering met de elf (!) verschillende eigenaars niet rond waardoor het hele plan voor renovatie op losse schroeven kwam te staan. Het veiligheidsadvies zou in dit geval in het luchtledige zijn gelanceerd.
- Binnen het bestuur van een vereniging van eigenaren die het advies zou

moeten afnemen ontstond om andere dan preventiezaken ruzie en de voorzitter stapte op; de afnemer *verduwen* in dit geval.

De algemene les die men uit deze drie voorbeelden kan trekken, is dat men al in het stadium van probleeminventarisatie sleutelpersonen dient te benaderen en hun zo mogelijk een actieve rol dient toe te delen,

bijvoorbeeld door hen de checklist in te laten vullen. Om inhoudelijke redenen is dit al nuttig, zoals uit het volgende hoofdstuk zal blijken, maar men zet hiermee tevens de checklist in als instrument om partijen betrokken te maken bij het probleem. Lukt dit niet, dan moet men zich sterk gaan afvragen of het wel nut heeft een initiatief tot het uitbrengen van een advies te gaan uitwerken.

Tips

- Pols het draagvlak voor (her)inrichtingsmaatregelen bij winkeliers, bijvoorbeeld door onder hen een enquête te houden.
- Zorg voor duidelijkheid inzake de opdrachtverlening aan veiligheidsadviseurs naar de overige betrokken partijen zoals architect en winkeliers.
- Zorg dat de partijen die de geadviseerde maatregelen moeten gaan uitvoeren in een vroeg stadium ontvankelijk zijn voor het advies van de veiligheidsadviseurs en dat de marges waarbinnen geadviseerd kan worden, duidelijk zijn.

Van checklist naar advies

4

Zoeken naar de grootste gemene deler

Zoals in hoofdstuk 2 al aangegeven is, kozen wij ervoor om de praktische bruikbaarheid van de checklist te laten toetsen door vertegenwoordigers van de doelgroep zelf. Niet alleen preventiedeskundigen, maar ook functionarissen van politie, gemeente-ambtenaren en winkeliers. De binnengekomen checklists zijn, voor zover deze individueel waren ingevuld (51 stuks) geanalyseerd en met de resultaten daarvan is bepaald of de vier doelgroepen een structureel verschil laten zien in hun kijk op hetzelfde winkelgebied.

De scores van de vier groepen invullers van de checklist bleken zeer uiteen te lopen. De onderzoekers en preventieadviseurs die de winkelgebieden aan een kritische blik hebben onderworpen, scoren samen met de groep politiefunctionarissen het laagst. Dat wil zeggen dat beide groepen, vergeleken met de winkeliers en gemeente-ambtenaren, de items van de checklist vaker negatief beoordelen. Medewerkers van gemeentelijke afdelingen (meestal werkzaam bij afdelingen Bestuurlijke Preventie, Economische Zaken of Ruimtelijke Ordening) zijn veruit het meest positief over de huidige ruimtelijke inrichting

van de winkelgebieden.

Deze uitkomst geeft de noodzaak aan van overleg tussen verschillende groepen beoordelaars die een rol (moeten) vervullen bij het veilig inrichten van het winkelgebied. Deze partijen moeten met elkaar zien te komen tot het vaststellen van de grootste gemene deler.

Men kan als werkgroep van veiligheidsadviseurs pas aan de slag als er een checklist ligt die een afspiegeling vormt van de gezamenlijke mening van betrokken partijen. Daartoe moet een overleg tussen de verschillende beoordelaars worden gearrangeerd.

Voordat een dergelijk overleg plaatsvindt, dienen winkeliers, gemeente, politie en deskundigen de checklist *eerst onafhankelijk* in te vullen, anders worden de minder mondige partijen 'overschreeuwd' door partijen die meer deskundigheid in huis hebben. Tijdens het overleg zullen de partijen overeenstemming moeten bereiken over verschillen in opvatting ten aanzien van diverse items.

Deze werkwijze resulteert uiteindelijk in een checklist, die de grootste gemene deler weerspiegelt.

Gezamenlijk prioriteiten stellen

Van de checklist die de grootste gemene deler weerspiegelt kan niet in één keer de stap naar een advies worden gezet. Als tussenstap moet men bepalen welke eisen, waaraan het winkelgebied niet voldoet, men als een *probleem* ervaart waaraan iets *gedaan* moet worden. Daartoe moet op basis van discussie en onderhandeling een *selectie* worden gemaakt van de problemen waar het

advies straks een oplossing voor moet bieden. De geselecteerde problemen vormen de bouwstenen voor het advies. Als die er liggen, kan een werkgroep worden gevormd van veiligheidsadviseurs, die tot taak krijgt (of zichzelf de taak oplegt) om een advies op te stellen. De plaatselijke politie zal in de meeste gevallen het voortouw (moeten) nemen. Hoe de werkgroep tot een advies

komt, staat in de volgende paragraaf. We gaan er in dit stukje van uit, dat partijen die straks iets met het advies moeten gaan doen, al ontvankelijk zijn

gemaakt voor het advies. Dat die ontvankelijkheid van het grootse belang is, werd in het voorgaande hoofdstuk aangegeven.

Uitgangspunten voor een bruikbaar advies

Een goed advies houdt meer in dan een droge opsomming van eisen waaraan de afnemer moet zien te voldoen. Een goed advies toont inlevingsvermogen in de partijen die het advies moeten omzetten in daden, zoals de ontwerper (stedenbouwkundige/architect). Hij heeft daarin een sleutelrol, omdat hij degene is die veranderingen in het plan moet doorvoeren of veranderingen in een bestaande situatie moet gaan intekenen. Hij zal zich als eerste aangesproken moeten voelen

door het advies. Ook de eigenaar/beheerder van het gebied zal voor het advies moeten voelen (niet in de laatste plaats omdat voor hem geldt: wie betaalt, bepaalt), maar in de praktijk ziet men hem het advies wat de inhoud betreft toch doorschuiven naar de architect. Om een goed advies te kunnen maken moet men dus iets weten over hoe de architect denkt.

Over het denken van de architect

Bij de Technische Universiteit Eindhoven is in 1991 een proefschrift verschenen over het denken van de architect. Aan dit proefschrift is een model te ontlelen dat het denkproces van de architect inzichtelijk maakt. Het denkproces dat de architect doormaakt om van een opdracht tot een ontwerp te komen kent drie hoofdfasen: analyse, synthese en vormgeving. Binnen elke hoofdfase wordt steeds de cyclus oriëntatie - uitvoering - evaluatie doorlopen, voor men verder kan met de volgende hoofdfase. De uitslag van de evaluatie bepaalt of de architect (zelf) vindt dat hij door kan naar de volgende hoofdfase. Het preventie-advies kan het best aan de architect worden doorgespeeld tijdens de oriëntatie of uitvoering van de *analysefase*. Dat is de fase waarin de architect zich nog graag laat overladen

met informatie en ideeën van anderen. Zit hij te ver in de synthese- of zelfs vormgevingsfase, dan schernt hij zich juist af voor die informatie.

De synthesefase is de cruciale fase. In die fase vallen alle losse stukjes (de brokjes informatie over een veelheid van onderwerpen, waarvan preventie er één is) in elkaar tot een sluitende puzzel. Dat gebeurt vaak niet in één keer. In het genoemde proefschrift wordt uiteengezet, dat de architect werkt aan de oplossing van *deelproblemen*. Na de synthese van de delen volgt op een gegeven moment de totale synthese. De clou is dat het preventie-advies zelf ook al het karakter van een synthese moet hebben. Hoe meer in het advies het deelprobleem 'preventie' al opgelost is, hoe bruikbaar-der het advies is.

Synthese maken van eisen

Hoe komt men binnen het deelprobleem van de criminaliteitspreventie tot een synthese? Dit proces zal altijd minstens voor een deel onbekend blijven. Het is wachten tot het idee je invalt waarmee in één keer een groot deel van de problemen tegelijk worden opgelost. Dit moment laat zich niet afdwingen. Men kan het moment bespoedigen door goed bezig te zijn met analyseren van het probleem. Daarom is ook de informatie uit een winkeliersenquête nuttig. Vanzelfsprekend kan men hier alleen in bestaande winkelgebieden over beschikken. Niet alleen weet men dan precies hoe erg het met de criminaliteit is gesteld, maar ook aan welke deel-

oplossingen anderen zitten te denken. Verder moet men orde scheppen in het totale pakket van ontwerpeisen waarin het advies moet voorzien, door rubrieken te maken van bij elkaar horende eisen waarvan men inschat, dat ze wel eens in één greep tegelijkertijd op te lossen zouden kunnen zijn. Ook een brainstorm met collega's binnen de werkgroep kan vruchtbaar werken, waarbij men in principe nog alle ideeën toelaat; de schifting in haalbaar/niet haalbaar komt later wel. Wat ten slotte kan helpen is herhaaldelijk ter plekke observeren (op verschillende tijdstippen) en veel voorbeelden van elders bekijken, zowel goede als slechte.

Formulering van eisen

Van groot belang is dat de adviezen als een *uitdaging* geformuleerd zijn; alleen dan zal een architect er zich door aangesproken voelen. Als de adviezen het karakter van vervelende beperkingen hebben, zal een architect ze sneller terzijde leggen (tenzij hij ze moet opnemen van de opdrachtgever, maar wij gaan er hier vanuit dat de opdrachtgever niet zo ver gaat en dat hij het aan de veiligheidsadviseurs overlaat om eisen op dit vlak te stellen). In het genoemde proefschrift wordt gesteld dat de ontwerp-opgave voor de architect 'optimally constrained' moet zijn, dat wil zeggen dat de opgave niet te veel vrijheid mag laten maar ook niet te veel beperkingen mag opleggen. Hoe meer de adviezen als een uitdaging geformuleerd zijn, hoe groter de kans dat de architect zijn deelopdracht om preventie zo veel mogelijk recht te doen als 'optimally constrained' zal ervaren.

Checklist loslaten op eigen advies

Het is geen overbodige luxe om het advies, wanneer dit in concept gereed is, vóór verzending te vergelijken met de checklist. Niet alleen om te zien of de problemen die men signaleerde ook werkelijk door de geadviseerde maatregelen opgelost zijn, maar ook om te controleren of er door de aangedragen oplossingen geen *nieuwe problemen* geïntroduceerd zijn.

Een voorbeeld: door in een winkelgebied de woonfunctie terug te brengen, voldoet men aan de eis 'de woonfunctie is ruim vertegenwoordigd', maar introduceert men misschien onveilige looproutes van en naar de woningen. Een controle met behulp van de eigen checklist kan dit soort fouten voorkomen.

Communicatief opereren

Hoe een advies *valt* bij de architect, hangt niet alleen af van de toonzetting. Ook in de sfeer van communicatie vooraf, tijdens en achteraf valt voor adviseurs veel te verdienen. De architect weet dan dat het advies er aankomt en welke richting het ongeveer op gaat.

De adviseurs doen er goed aan om de architect direct een advies toe te sturen, dus niet te wachten tot de opdrachtgever het aan de architect doorspeelt. Is de opdrachtgever er tegen dat de architect bepaalde adviezen overneemt, dan laat hij dat toch wel weten.

Tips

- Laat de verschillende betrokken partijen altijd eerst onafhankelijk een checklist invullen.
- Arrangeer een overleg tussen de betrokken partijen om te komen tot een checklist, die de grootste gemene deler weerspiegelt wat betreft de eisen waaraan het gebied na (her)inrichting moet voldoen.
- Tracht in het advies zowel qua inhoud als qua toonzetting zoveel mogelijk mee te denken met de architect en opereer als adviseur niet geïsoleerd van de architect.
- Controleer het advies met de checklist alvorens het in te sturen.

Toelichting op het gebruik van de checklist

5

Basisstructuur van de checklist

De acht criteria voor het toetsen van de veiligheid uit de publikatie 'sociaal veilig ontwerpen' van Van der Voordt en Van Wegen zijn als basisstructuur gebruikt. Deze basisstructuur bleek vooral handig als basisstructuur omdat de criteria helpen om de gestelde eisen op juiste wijze te interpreteren zonder dat de invuller daarvoor de toelichting hoeft te lezen. Anders gezegd: het kopje boven een cluster van eisen verduidelijkt al wat men met die eisen preventief wil.

Het gaat om de volgende criteria:

- aanwezigheid van potentiële daders;
- aanwezigheid van 'sociale ogen';
- zichtbaarheid;
- betrokkenheid/verantwoordelijkheid;
- aantrekkelijkheid van de omgeving;

- toegankelijkheid/vluchtwegen;
- aantrekkelijkheid van potentieel doelwit;
- fysieke kwetsbaarheid van potentieel doelwit.

Al deze acht criteria zijn uitgewerkt in een aantal concrete eisen. Het aantal eisen verschilt per criterium. In het algemeen geldt: hoe beter het criterium zich leent voor het voorkomen van criminaliteit en ander ongewenst gedrag, des te groter is het aantal eisen waarin het criterium is uitgewerkt. Er volgt nu per criterium een toelichting in woord en beeld. Daarbij is steeds een aantal voorbeelden gegeven van eisen zoals het criterium in de checklist is uitgewerkt.

1

Aanwezigheid van potentiële daders

Het is mogelijk om potentiële daders van criminaliteit en veroorzakers van overlast in hun gedrag te sturen. In eerste instantie gaat het er niet om het winkelgebied geheel vrij te houden van potentiële daders, maar om te voorkómen dat het winkelgebied onnodig aantrekkelijk wordt gemaakt voor potentiële dadergroepen. Inrichtingseisen kunnen daaraan bijdragen, op alle schaalniveaus.

Enkele voorbeelden van eisen bij dit criterium:

- Doorgaande routes naar avondvoorzieningen zoals bars, discotheken en restaurants lopen buiten het winkelgebied om.
- Scholieren van het voortgezet onderwijs zoeken hun vertier in pauzes en tussen-uren elders in de gemeente.
- De openbare ruimte is erop ingericht om het publiek in beweging te houden (typische, voor verveelde jeugd aantrekkelijke 'hangplekken' ontbreken).

Aanwezigheid van sociale ogen

2

'Sociale ogen' hebben betrekking op de voelbare aanwezigheid van toezicht. Er zijn twee soorten toezicht: informeel (door passanten en omwonenden) en formeel (door mensen die ervoor betaald worden om toezicht te houden). Via inrichtingseisen kan men bevorderen dat op alle routes altijd passanten lopen. Daarnaast kan de sociale controle worden vergroot door het aanstellen van betaalde bewakers. Met het eerste wordt voorkomen dat stille plekken en routes ontstaan. Bij dit laatste kan men er via inrichtingseisen voor zorgen dat er veel activiteit is samengebald in een compact gebied, zodat de betaalde bewakers geen moment uit het zicht van het grote publiek hoeven te verdwijnen.

Enkele voorbeelden van eisen bij dit criterium:

- Het winkelgebied kent formeel toezicht door politie, stadswacht of bewakingsdienst.
- De woonfunctie is in het gebied ruim vertegenwoordigd.
- Alle straten en gangen worden door het publiek frequent gebruikt
- Voor alle straten en gangen in het winkelgebied geldt, dat aan minstens één zijde winkeletalages en -ingangen liggen.
- Zitgelegenheid is geconcentreerd op terrassen, die onder de hoede van horeca-ondernemers vallen.

3

Zichtbaarheid

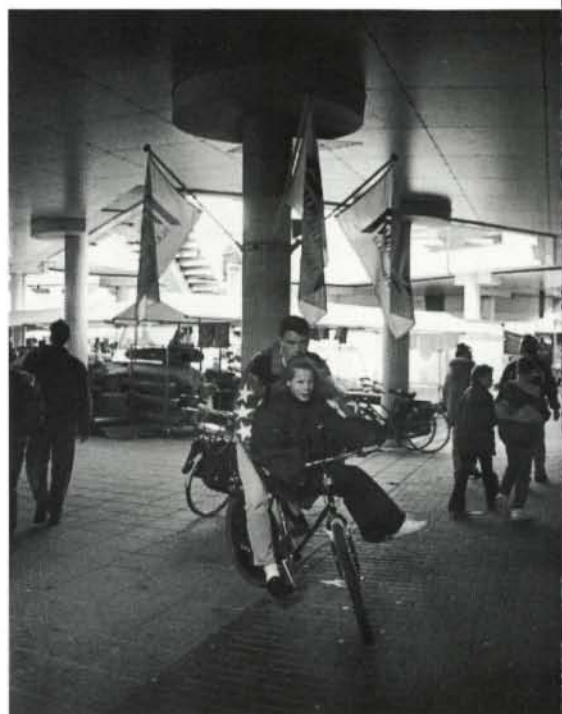
De aanwezigheid van sociale ogen alleen is niet voldoende. Men moet ook gemakkelijk kunnen zien wát er gebeurt en gezien kunnen worden als er wat gebeurt. Goede verlichting, vrije toetreding van daglicht en vrije zichtlijnen zijn in dit kader van belang. Deze zaken laten zich bij uitstek door inrichtingseisen beïnvloeden.

Enkele voorbeelden van eisen bij dit criterium:

- Het winkelgebied is overzichtelijk wat betreft het stratenplan en de rooilijnen.
- Overall in het winkelgebied en in het

omliggende gebied, óók in parkeergarages, kan daglicht toetreden.

- De entrees tot de woningen boven de winkels liggen op een goed zichtbare plek.

4

Betrokkenheid/verantwoordelijkheid

Dit criterium vraagt om een duidelijke overgang tussen openbaar en privégebied en om zonering van de (semi-)openbare ruimte, zodat gebruikers kunnen zien *dát* er voor een zone iemand verantwoordelijk is en *wie* verantwoordelijk is. In de woonomgeving speelt dit criterium een grote rol. Zo geeft een voortuin met een tuinmuur een duidelijke overgang weer tussen openbaar en privédomen. Elke passant kan zien, dat de ruimte tussen tuinmuur en gevel onder de verantwoordelijkheid van de betreffende bewoner valt. In een winkelgebied speelt het criterium een minder grote rol. Alles is van iedereen en niets is van iemand, zo

lijkt het. Ook hier is zonering van de ruimte echter zinvol. Men kan bij de ingangen van het winkelgebied de overgang tussen volledig openbaar en semi-openbaar markeren; ook kan men een strook langs de winkelpui markeren die onder de verantwoordelijkheid van de winkelier valt en die hij kan gebruiken voor uitstalrekken.

Betrokkenheid kan men via inrichtings-eisen stimuleren, maar de maatregelen in de sfeer van het ontwerp zullen een

teleurstellend effect hebben als ze niet worden ondersteund door maatregelen in de sfeer van de *organisatie*.

Om die reden is een aantal eisen opgenomen over de organisatie- en participatiegraad van winkeliers op het vlak van gezamenlijke activiteiten. Dit zijn strikt genomen geen inrichtingseisen, maar ze zijn hier zo nauw mee verbonden dat het zinvol is om ze in de beoordeling te betrekken.

Enkele voorbeelden van eisen bij dit criterium:

- Parkeergarages zijn gecompartmenteerd naar gebruikersgroepen.
- Ten aanzien van de overgang tussen openbaar en privé geldt dat er afspraken zijn gemaakt over het toegestane gebruik van een overgangszone als uitstalruimte voor winkeliers, en de overgangszone met ruimtelijke middelen of in de bestrating is aangegeven.
- Er wordt door de winkeliersvereniging regelmatig een gezamenlijke activiteit georganiseerd.

Een attractief winkelgebied kan een positief effect hebben op het voorkomen van vandalisme en onveiligheidsgevoelens. Een schoon en verzorgd winkelgebied zal minder aanleiding geven tot vervuiling, vandalisme en onveiligheidsgevoelens dan een slecht onderhouden, verpauperd winkelgebied. Omgekeerd geeft een gebied dat toch al sporen van vervuiling en vernieling draagt, gemakkelijker aanleiding tot verdere vervuiling en vernieling. Een attractief winkelgebied stimuleert de gebruikers tot respect en zorgvuldig gebruik. Een attractief gebied motiveert de beheerder meer om het zo te houden dan een verpauperd gebied, waaraan geen eer te behalen is. Of de bovenstaande veronderstellingen in de praktijk kloppen, is in hoge mate afhankelijk van het gewoontegedrag van publiek en beheerder. Daarom worden in de checklist eisen gesteld aan de schoonmaakgewoonten van beheerders, al zijn het geen inrichtingseisen in letterlijke zin. Het effect van de ontwerpmaatregelen zal ook hier sterk afhankelijk zijn van de organisatorische ondersteuning. Enkele voorbeelden van eisen bij dit criterium:

- Het winkelgebied is op de menselijke maat ontworpen.
- Gangen, stegen en andere loopruimten hebben een plezierige maatverhouding.
- Berging van afval en fust vindt buiten het gezichtsveld van het winkelend publiek plaats.
- Blinde gevels ontbreken of zijn uit het zicht van publieksruimten en -routes gehouden.
- Rolluiken zijn zo spaarzaam mogelijk toegepast, en waar toegepast, van een transparant type.

6

Toegankelijkheid/vluchtwegen

Voor een winkelgebied is het van belang dat ruimten waar het publiek niets te zoeken heeft voor het publiek afgesloten zijn. Men kan daarmee het gebied waar veiligheidszorg primair gewenst is (de publieksruimten) gemakkelijker controleerbaar maken voor de bevoegde toezichthouders. Voor het winkelend publiek is een eenvoudige afsluiting voldoende. Om kwaadwillend publiek (graffiteurs, vernielers, inbrekers) tegen te houden is een duurzamer type afsluiting nodig. Bij elke afsluiting moet men zich realiseren dat een toegang voor een dader ook een vluchtweg voor het slachtoffer is. Daarom leidt dit criterium niet tot de simpele eis om het aantal toegangen zoveel mogelijk te beperken. Situaties met maar één toegang kunnen minder veilig zijn dan situaties met twee toegangen. Bij de bouw van een nieuw winkelgebied blijkt stevast dat het toegankelijkheidscriterium een belangrijk punt van discussie is. De keuze tussen een afsluitbaar winkelgebied en een openbaar, straatachtig winkelgebied moet steeds zeer expliciet gemaakt worden. Voor de veiligheid *binnen* is een afsluitbaar winkelgebied beter. De kans bestaat wel dat men de daarmee onveiligheid naar de *buitenzijde* verplaatst, naar de doodse wanden van een dichte doos.

Afsluitbaarheid mag dus nooit alleen van binnenuit (vanuit het winkelgebied) gemotiveerd zijn. Het effect van zo'n beslissing op de veiligheid in het omringend gebied dient altijd meegewogen te worden.

Enkele voorbeelden van eisen:

- Er is duidelijke sprake van een afsluitbaar winkelgebied dan wel van een openbaar, straatachtig winkelgebied.
- Parkeergarages voor winkelend publiek zijn buiten winkelluren afsluitbaar.
- Bevoorradingsstraten kunnen worden afgesloten.
- Doodlopende gangen ontbreken.
- De toestroom van publiek wordt sterk gebundeld (er zijn slechts 2 toegangen of slechts zoveel meer als strikt noodzakelijk is vanwege de situatie ter plekke).

Aantrekkelijkheid van potentieel doelwit

7

Een winkelgebied is in zijn totaliteit een aantrekkelijk doelwit. Er zijn altijd personen en zaken aanwezig waar iets te halen is. Dit is een gegeven dat via inrichtingseisen niet te beïnvloeden is. Wel kan men trachten de meest aantrekkelijke doelwitten (juwelier, bank, postkantoor, geldautomaat, parkeerplaats waardetransportwagen) te situeren op plekken binnen het gebied die goed bewaakt kunnen worden en relatief ongunstig zijn voor het plegen van een overval. Dan gaat het om doelwitten met een vaste plek. Er zijn ook bewegende doelwitten, zoals geldlopers. In feite is ook het winkelend publiek potentieel doelwit. Het in het voorgaande toegelichte criterium 'sociale ogen' stuurt aan op *verdichting* van de publiekstroom, maar deze stroom mag dus niet zó dicht worden dat de bezoekers frequent met elkaar in botsing komen. Dit wekt niet alleen agressief gedrag op, maar opeengepakte mensenmassa's vormen ook een eldorado voor zakkenrollers.

Publiekstromen zorgen dus niet 'automatisch' voor sociale controle; men moet de publiekstroom *zelf* onder controle zien te krijgen.

Enkele voorbeelden van eisen bij dit criterium:

- Geldautomaten liggen op een plek waar de gebruiker, ook buiten winkelluren, gezien kan worden door publiek.
- Haltes voor openbaar vervoer liggen in het zicht van woningen of langs een drukke weg.
- Achteringangen van winkels liggen in het zicht van woningen.

8

Fysieke kwetsbaarheid van potentieel doelwit

Dit criterium doelt op *stevigheid* waar het gaat om objecten en op *weerbaarheid* waar het gaat om personen.

Objecten met een verhoogd risico voor vernieling, diefstal en inbraak moeten volgens dit criterium extra stevig zijn en/of deugdelijk afsluitbaar zijn (op het risico berekend zijn).

Een winkelgebied kan (op onderdelen) relatief veel vertegenwoordigers van kwetsbare groepen aantrekken. Het is zinvol om eisen te stellen aan de ligging

van een route naar bijvoorbeeld een bejaardensoos, de bibliotheek en andere voorzieningen die deel uitmaken van het

gebied en waar relatief veel kwetsbare groepen gebruik van maken. In diezelfde trant kan men eisen stellen aan de locatie van geldautomaten, zodanig dat het publiek na het uitnemen van het geld meteen in de massa kan verdwijnen (niet langdurig een eenzame route hoeft te volgen waar men als 'geldloper' herkenbaar en achtervolgbaar blijft). Steeds blijkt dat daar waar deze voorzieningen aanwezig zijn, het stellen van inrichtings-eisen daaraan zinvol is.

Enkele voorbeelden van eisen bij dit criterium:

- De winkelpuien van juweliers zijn onbereikbaar voor auto's (beveiliging tegen 'snelkraak' van de gehele pui met behulp van een voertuig).
- Verlichting hangt buiten het bereik van potentiële vandalen.
- Het aanwezige straatmeubilair is vandalismebestendig.
- Luifels hangen hoog, zodat ze moeilijk beklimbaar zijn.

Onderverdeling onderzoeksgebied

Bij grotere winkelgebieden verdient het aanbeveling om het onderzoeksgebied in verschillende deelgebieden op te splitsen. Voor elk deelgebied wordt een *aparte* checklist ingevuld.

Wanneer de checklist door verschillende personen wordt ingevuld, is het gewenst over een coördinator te beschikken.

Wanneer een veiligheidsadviseur is ingeschakeld, krijgt die de coördinatie-taak. Die taak houdt onder meer in: het splitsen van het onderzoeksgebied in logisch samenhangende deelgebieden en het aan alle betrokkenen duidelijk maken waar de grenzen tussen de deelgebieden liggen. Daarbij kan de coördinator ervoor kiezen om personen die door hun functie slechts bij één deelgebied direct belanghebbend zijn, alleen voor hun 'eigen' gebied een checklist in te laten vullen. Hierin kan men de grootst denkbare flexibiliteit hanteren, zolang men maar aan de voorwaarde voldoet, dat iedereen dezelfde gebiedsgrenzen hanteert.

Toekenning score

Bij elk onderwerp wordt u gevraagd om met 'ja' dan wel 'nee' te antwoorden door een kruisje in de betreffende kolom te zetten. Dat zal in sommige gevallen problemen geven, bijvoorbeeld wanneer u liefst een oordeel ertussenin zou geven of wanneer het gebied op onderdelen 'ja' scoort maar op andere onderdelen 'nee'. Om in dit soort gevallen tot een keuze te komen, is het handig om de vraag te stellen of er maatregelen nodig zijn op dit onderdeel.

Vindt u dat de situatie niet om maatregelen vraagt (geen probleemsituatie is), dan wordt kennelijk voldoende aan de eis voldaan. Zou u op het betreffende punt graag maatregelen getroffen zien, dan wordt kennelijk niet aan de eis voldaan. De rechtermarge van de checklist-bladen kunt u gebruiken om uw keuze toe te lichten of te specificeren.

Een voorbeeld:

U geeft een oordeel over de overzichtelijkheid van de semi-openbare ruimte. U constateert dat het gebied zeer overzichtelijk is, met uitzondering van een nauw gangetje. Deze ene kleine smet vindt u niet erg genoeg om de eis 'de openbare ruimte is overzichtelijk' te beantwoorden met 'nee' (de situatie vraagt niet om maatregelen). U vult dan 'ja' in bij deze eis, maar in de marge noteert u wel de uitzondering.

Soms is een eis door de aard van het winkelgebied niet van toepassing, bijvoorbeeld ten aanzien van de parkeergarage in een situatie waar geen garage is. In die gevallen vult u in de ja-kolom 'NVT' in. Door de ja-kolom te gebruiken, blijft de nee-kolom schoon voor de probleemsituaties.

Na het invullen van de gehele lijst krijgt men via de nee-kolom dus snel een overzicht van punten die om maatregelen vragen.

Tot slot: een aantal vragen (bijvoorbeeld over attractiviteit) zijn sterk afhankelijk van persoonlijke smaak of van normen, die van persoon tot persoon sterk kunnen verschillen. Trekt u zich in die gevallen niets aan van het (vermoede) oordeel van 'de massa', maar beantwoordt u de vraag overeenkomstig uw persoonlijke smaak en norm.

Colofon

In opdracht van:

Ministerie van Justitie, Den Haag
Ministerie van Economische Zaken, Den Haag
Hoofdbedrijfschap Detailhandel, Den Haag.

Productie:

Van Dijk, Van Soomeren en Partners, Amsterdam

Tekst:

Harm Jan Korthals Altes,
met medewerking van:
Han Bruinink,
Bram van Dijk,
Eric Lagendijk.

Ontwerp, lay-out, digitale pre-press:

Roel Heerema, bNO

Fotografie:

René Gerritsen & Nol Visser

I Sturing van potentiële daders

- 1.1 Doorgaande routes naar avondvoorzieningen zoals bars, discotheken en restaurants lopen buiten het winkelgebied om.
- 1.2 Doorgaande routes naar dagvoorzieningen als scholen, zwembaden en bibliotheken lopen buiten het winkelgebied om.
- 1.3 Scholieren van het voortgezet onderwijs zoeken hun vertier in pauzes en tussenuren bij voorkeur elders in de gemeente.
- 1.4 Drugsdealers, zwervers en verslaafden:
 - ontbreken in de gehele gemeente;
 - ontbreken in het winkelgebied.
- 1.5 Groepen jongeren met een bedreigende uitstraling voor het winkelend publiek:
 - ontbreken in de gehele gemeente;
 - ontbreken in het winkelgebied.
- 1.6 De openbare ruimte is zodanig ruim van opzet dat men groepen zoals in 1.4 en 1.5 genoemd, kan ontwijken.
- 1.7 De openbare ruimte is erop ingericht om het publiek in beweging te houden (typische 'hangplekken' ontbreken).
- 1.8 Jeugd aantrekkende voorzieningen, zoals snackbars met gokautomaten liggen:
 - aan de rand van het voetgangersgebied;
 - aan een ontsluitingsweg voor autoverkeer.

Dit geldt voor:

- bibliotheek;
 - bejaardensoos;
 - banken;
 - postkantoor;
 - fitnessruimte/dansstudio;
 - schouwburg, theater.
- 8.3 Er is als regel goed hang- en sluitwerk toegepast, ook bij achter-ingen van winkels die aan openbaar gebied liggen.
 - 8.4 De winkelpuien van juweliers zijn onbereikbaar voor auto's (er is gedacht aan beveiliging tegen 'snelkraak' van de gehele pui met behulp van een voertuig).
 - 8.5 Verlichting hangt buiten het bereik van potentiële vandalen.
 - 8.6 Verlichting is van slagvast materiaal.
 - 8.7 Het aanwezige straatmeubilair is vandalismebestendig; dit geldt voor:
 - zitbanken;
 - afvalbakken;
 - toilet;
 - vitrinekasten;
 - reclame- en aanwijsborden.
 - 8.8 Luifels hangen op zodanige hoogte, dat ze moeilijk beklimbaar zijn.
 - 8.9 De puien van de winkels zijn glad, opklimmogelijkheden naar het dak ontbreken.

Amsterdam, januari 1993

Van Dijk, Van Soomeren en Partners
H. Bruinink
H.J. Korthals Altes
E. Lagendijk

Bureau Matrix
D. Vrielink
M. van Putten

Checklist Inrichtingseisen winkelgebieden

Plaats (gemeente):

Naam winkelgebied:

Aantal winkelvestigingen:

Aantal horecabedrijven:

Aantal overige bedrijven/vestigingen:

Bouwjaar:

Eigenaar:

Beheerder:

Naam invuller:

Ja

Nee

Opmerkingen

- 7.4 Geldautomaten liggen in het zicht van de woningen boven de winkels.
- 7.5 Haltes voor openbaar vervoer liggen in het zicht van woningen of langs een drukke weg.
- 7.6 Achteringen van winkels liggen in het zicht van woningen (niet van toepassing indien bevoorradingsstraten afsluitbaar zijn).
- 7.7 Door een ruime maatvoering van looproutes is vermeden dat gedrang van mensen kan ontstaan in het winkelgebied; dit geldt voor de breedte van:
- winkelstraten;
 - winkelpassages;
 - toegangen/entrees;
 - looppaden langs marktkramen.
- 7.8 Sfeerverhogende aandachttrekkers (bijvoorbeeld een waterorgel op het centrale plein) staan zodanig in de ruimte dat het publiek zich er in een wijde cirkel omheen kan opstellen (gedrang van mensen wordt vermeden).

8 Fysieke kwetsbaarheid potentieel doelwit

- 8.1 Geldautomaten liggen op een plek, die door de aanwezigheid van passanten een veilige indruk maakt.
- 8.2 Entrees van voorzieningen die gericht zijn op kwetsbare gebruikers groepen liggen op drukke plekken of dichtbij openbaar vervoer.

2 Aanwezigheid van sociale ogen

- 2.1 Het winkelgebied kent formeel toezicht (door bijvoorbeeld politie, stadswacht of bewakingsdienst):
- als de winkels open zijn;
 - na sluitingstijd van de winkels.
- 2.2 Op drukke winkeldagen (vrijdag en zaterdag) is er permanent formeel toezicht.
- 2.3 Het winkelgebied kent informeel toezicht door passanten:
- als de winkels open zijn;
 - na sluitingstijd van de winkels.
- 2.4 De woonfunctie is in het gebied:
- ruim vertegenwoordigd;
 - gespreid over het gehele gebied.
- 2.5 Alle straten en gangen worden door het publiek frequent gebruikt:
- tijdens winkeluren;
 - buiten winkeluren.
- 2.6 De entrees tot de woningen boven de winkels zijn vanuit de parkeerplaats bereikbaar via korte en logische routes.
- 2.7 Ook buiten winkeltijden is er op de aanlooproutes naar de woningen boven de winkels nog publiek aanwezig (men hoeft als bewoner 's avonds geen uitgestorven gebied te doorkruisen).
- 2.8 Voor alle straten en gangen in het winkelgebied geldt, dat aan minstens één zijde winkeletalages en -ingangen liggen.

	Ja	Nee	Opmerkingen
2.9			Zitgelegenheid is geconcentreerd op terrassen, die onder de hoede van horeca-ondernemers vallen.
2.10			Er is een bewaakte fietsenstalling.
2.11			De beheerder van de fietsenstalling heeft zowel zicht op de gestalde fietsen, als op het omringend openbaar gebied.
2.12			Op evident criminaliteitsgevoelige plekken in het gebied (zoals parkeergarages) is voorzien in camerabewaking.
3 Zichtbaarheid			
3.1			Het winkelgebied is overzichtelijk wat betreft: • het stratenplan (vrije zichtlijnen); • de rooilijnen (strakke puin).
3.2			Het omliggende gebied is overzichtelijk wat betreft: • aanvoerroutes; • parkeerterreinen; • parkeergarages.
3.3			Overal in het winkelgebied en in het omliggende gebied, ook in parkeergarages, kan daglicht toetreden.
3.4			Overal in het winkelgebied en de omliggende gebieden is sprake van: • heldere openbare verlichting; • gelijkmatige openbare verlichting;
6.4			Het winkelgebied is in zijn geheel bereikbaar voor surveillance- en onderhoudswagens.
6.5			Bevoorradersstraten kunnen worden afgesloten.
6.6			Doodlopende gangen ontbreken.
6.7			Er zijn duidelijke herkenningpunten, die de oriëntatie van het publiek vergemakkelijken.
6.8			De toestroom van publiek naar de kern van het winkelgebied wordt sterk gebundeld (er zijn twee toegangen of slechts zoveel meer als strikt noodzakelijk is vanwege de situatie ter plekke).
6.9			Parkeergarages voor winkelend publiek zijn buiten winkeluren afsluitbaar.
6.10			Parkeergarages voor bewoners en bezoekers van woningen in het winkelgebied zijn afsluitbaar (toegangsbeheer uitsluitend door bewoners).
7 Aantrekkelijkheid van potentieel doelwit			
7.1			Juweliers en verkopers van audio/video-apparatuur zijn centraal in het winkelgebied gevestigd (lange, ongemakkelijke vluchtweg voor overvallers).
7.2			Toegangen tot bankkantoren liggen centraal in het winkelgebied.
7.3			Geldautomaten liggen op een plek waar de gebruiker, ook buiten winkeluren, gezien kan worden door publiek.

	Ja	Nee	Opmerkingen
5.20			Afvalbakken staan op plaatsen waar ze nodig zijn (bijvoorbeeld friettent, visboer, snoepwinkel etcetera).
5.21			Afval wordt door het publiek in daartoe bestemde bakken gedeponneerd.
5.22			Afvalbakken worden tijdig geleegd, men laat het niet zo ver komen dat ze gaan 'overlopen'.
5.23			Er zijn in het gebied toiletten: • voor openbaar gebruik; • gekoppeld aan winkel- of horecavestigingen.
5.24			Openbare toiletten zijn afsluitbaar (bijvoorbeeld bediening door middel van muntinworp).
5.25			Het publiek maakt gebruik van toiletten, waardoor het in het gebied nergens naar urine stinkt.
6 Toegankelijkheid			
6.1			Er is duidelijk sprake van een afsluitbaar winkelgebied dan wel een openbaar, straatachtig winkelgebied.
6.2			Het winkelgebied als totaal is duidelijk herkenbaar en makkelijk te vinden, ook voor de gelegenhedsbezoekers.
6.3			Entrees van het winkelgebied zijn makkelijk te vinden. • geleidelijk overlopende lichtsterkte van winkelgebied naar omliggende omgeving (plotselinge overgangen ontbreken).
3.5			De woningen boven de winkels hebben vrij zicht op het winkelgebied.
3.6			Winkeliers houden het zicht vanuit hun winkel op het winkelgebied vrij.
3.7			De entrees tot de woningen boven de winkels liggen op een goed zichtbare plek.
4 Betrokkenheid/verantwoordelijkheid			
4.1			Parkeergarages zijn gecompartmenteerd naar gebruikersgroepen; bewoners respectievelijk bezoekers hebben eigen, onafhankelijk van elkaar te gebruiken compartimenten.
4.2			Ten aanzien van de overgang tussen openbaar en privé geldt dat: • er afspraken zijn gemaakt over het toegestane gebruik van een overgangszone als uitstalruimte voor winkeliers; • de overgangszone met ruimtelijke middelen of in de bestrating is aangegeven; • betrokken partijen zich houden aan de gemaakte afspraken ten aanzien van het gebruik van de overgangszone; • er afspraken zijn gemaakt over het beheer van de overgangszone (schoonhouden, signaleren/verhelpen van schade).
4.3			Winkeliers werken actief mee aan het beheer van het winkelgebied: • door middel van <i>signaleren</i> van vervuiling/schade; • door middel van <i>zelf verhelpen</i> van vervuiling/schade.
4.4			De winkels zijn voorzien van een systeem voor onderlinge alarmering.

	Ja	Nee	Opmerkingen
4.5			Er is een winkeliersvereniging.
4.6			Er wordt door de winkeliersvereniging regelmatig een gezamenlijke activiteit georganiseerd.
5 Attractiviteit van de omgeving			
5.1			Het winkelgebied in zijn totaliteit, dus inclusief het omringend gebied is op de menselijke maat ontworpen (men voelt zich er als mens geen nietig wezen).
5.2			Het is in het winkelgebied zelf plezierig vertoeven.
5.3			Het is in het omringende gebied (parkeerterreinen en aanvoerroutes) plezierig vertoeven.
5.4			Gangen en stegen hebben een plezierige maatverhouding (men voelt zich nergens beklemd).
5.5			Parkeren geschiedt ordelijk in daartoe aangegeven vakken of parkeer- garages (terreinen die vanwege de geparkeerde auto's een rommelige aانبlick bieden, ontbreken).
5.6			Het stallen van rijwielen geschiedt ordelijk in daartoe aangewezen en ingerichte stallingsvoorzieningen.
5.7			Berging van afval en fust vindt buiten het gezichtsveld van het winke- lend publiek plaats.
5.8			Haltes voor openbaar vervoer zijn: • beschut; • transparant; • goed verlicht.
5.9			Blinde gevels ontbreken of zijn uit het zicht van publieksruimten en -routes gehouden.
5.10			De presentatie van etalages en vitrines is bij de meeste winkels verzorgd.
5.11			Alle panden zijn in gebruik, er is geen leegstand.
5.12			Rolliiken zijn: • zo spaarzaam mogelijk toegepast; • waar toegepast, van een transparant type.
5.13			In overdekte gangen kan daglicht binnen komen via ramen of lichtkoepels.
5.14			Het toegepaste kunstlicht houdt oorspronkelijke kleuren herkenbaar.
5.15			Het schilderwerk/kleurgebruik in het winkelgebied maakt een verzorgde indruk.
5.16			De vloer/bestrating maakt een schone indruk.
5.17			De gevelbekleding is zodanig gekozen dat graffiti makkelijk kan worden gereinigd (glad gevelmateriaal, coating).
5.18			Gevels worden graffiti-vrij gehouden (er wordt aandacht besteed aan het verwijderen van eventuele graffiti).
5.19			De vloer/bestrating van het winkelgebied is makkelijk te onderhouden.